[א]לכפול יכפול לפשוט יפשוט לברך אחריו יברך הכל כמנהג המדינה אמר אביי [ה]לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו [מצוה] לברך [ו]דא"ר יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן [ז]מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא א"ר נחמן בר יצחק דכתיב [1]וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבור את הכושי אביי אמר מהכא [2]והוא עבר לפניהם איכא דאמרי מהכא [3]ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם תניא [ח]רבי כופל בה דברים רבי אלעזר בן פרטא מוסיף בה דברים מאי מוסיף אמר אביי מוסיף לכפול מאודך למטה דרש רב עוירא זימנין א"ל משמיה דרב[ט] וזימנין א"ל משמיה דרב [י](אשי) מאי דכתיב [4]ויגדל הילד ויגמל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל אומר לו ליצחק טול וברך אומר להן איני מברך שיצא ממני עשו אומר לו ליעקב טול וברך אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי אומר לו למשה טול וברך אומר להם איני מברך שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי אומר לו ליהושע טול וברך אומר להן איני מברך שלא זכיתי לבן דכתיב יהושע בן נון [5]נון בנו יהושע בנו אומר לו לדוד טול וברך אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר [6]כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא: **מתני'** [כ]אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן: **גמ'** מאי אפיקומן אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה ושמואל אמר כגון [ל]אורדילאי לי וגוזלייא לאבא ורב חנינא בר שילא ורבי יוחנן [מ](אמר) כגון תמרים קליות ואגוזים תניא כוותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח כגון תמרים קליות ואגוזים אמר רב יהודה אמר שמואל [נ]אין מפטירין אחר מצה אפיקומן תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא דלא אבל לאחר מצה מפטירין לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמיה אבל לאחר הפסח דנפיש טעמיה ולא מצי עבוריה לית לן בה קמשמע לן נימא מסייע ליה [ס]הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה אין

בראשונה

לכפול. כל ההלל: **כופל דברים.** מעט היה כופל כגון מברוך הבא ולמטה: **נון בנו וגו'.** ממשפחת אפרים בן יוסף חשיב ואזיל עד יהושע ולא משכח ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו(ל). כשנפטרין מן הסעודה מביאין מיני המתיקה: **גמ' ארדילאי לי.** כגון אני שרגיל לאכול כמהין ופטריות לאחר סעודתי: **וגוזליא לאבא.** לרב שהיה רגיל לאכול גוזלים לאחר סעודתו. ולשון אפיקומן הוציאו והביאו מיני מתיקה: **אין מפטירין אחר מצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הסעודה זכר למצה הנאכלת עם הפסח וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובת מצה אותה שלאחר אכילה. ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה (הואיל ו) [אע"פ שאינה] באה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (דף קטו.) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו הימנו היאך חוזר ומברך עליו הכי נמי גבי מצה הלכך (א) תרוייהו מברך ברישא והדר אכיל מצה באחרונה בלא ברכה אבל לא מרור דלאו חובה הוא:

בראשונה

רשב"ם

לכפול. את ההלל: **כופל בה דברים.** מעט היה כופל מברוך הבא ולמטה: **מאודך ולמטה.** ולי נראה משום כבוד ישי ושמואל ודוד ואחיו שאמרוהו מאודך ולמטה כדאמרן לעיל(מ) כופלין אותו ויש לשונות אחרות ולא נהירא: **ולא במותי.** שנקבר מול בית פעור ולא זכו עצמותיו ליכנס בארץ כעצמות יוסף שנקברו בארץ כדכתיב (יהושע כד) ואת עצמות יוסף קברו בשכם והיינו דכתיב (דברים ד) כי אנכי מת בארץ הזאת בחולה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **נון בנו יהושע בנו.** ממשפחת אפרים חשיב בדברי הימים עד יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו(נ). כלומר כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן ובגמרא מפרש: **גמ' אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** אחר שאכלו הפסח בחבורה לא ילכו בחבורה אחרת לאכול לא פת ולא שום דבר גזירה דילמא אתי למיכל את הפסח בשני מקומות ואנן תנן סתמא כר"י בכילד צולין (לעיל דף פו.) דפסח נאכל בשתי חבורות ואין האוכל אוכל הפסח בשני מקומות. והך מילתא דרב אוקמיה התם בשעת אכילה אבל לאחר אכילה יכול ליעקר לומר הלל בחבורה אחרת ולא קפיד אלא לאכול בב' מקומות אבל לאכול דברים אחרים במקומן הראשון שרי רב ובלבד שלא יעקור לאוכלן עם חבורה אחרת. והיינו דפליג עליה שמואל ורבי יוחנן ואמרי כל דבר אסור לאכול אפילו בחבורתו ראשונה וליכא לפרושי שלא יעקרו מחבורה לחבורה דלאחר שאכלו קצת מן הפסח לא יאכלו ממנו בחבורה אחרת דהא סתם לן תנא בכילד צולין (שם) וכשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ותרי סתמי למה ולרב הכי משמע ליה אפיקו מנייכו הוציאו כליכם מכאן ונלך ונאכל במקום אחר: **כגון ארדילאי לי וגוזליא לאבא.** לרב. דשמואל הוה רגיל לאכול בקינוח סעודה כמהין ופטריות ורב רגיל לאכול אחר סעודתו גוזלות. ולשון אפיקומן הוציאו והביאו מיני מתיקה. ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אחרת אלא אפילו בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאבד ממנו טעם הפסח ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע וכן כל קרבנות כדכתיב (במדבר יח) למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין(ס): **אבא.** כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו וכן מוכיח בשחיטת חולין (דף קלז:) דאמרי' מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא וברב מיירי שהיה רב ארוך בדורו כדאמרינן במסכת נדה (דף כד:). ורבי יוחנן כשמואל סבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקינוח סעודה: **אין מפטירין אחר המצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר סעודתו זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה. וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"פ שאינה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל(ט) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרוייהו ברישא והדר אכיל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטרין ממנה באכילת דבר אחר שלא לשכח טעמה. ובמצה בזמן הזה איירי דליכא פסח בהדה דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיא תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו: **אחר הפסח הוא דלא.** אכיל בזמן דאיכא פסח דאין אוכלין אפיקומן אחר הפסח והמצה שעמו: **אחר מצה.** בלא פסח מפטירין: **סופגנין.** רקיקין העשויין כספוג מתוך שעיסתן רכה אין תורת לחם עליהן ואנן בעינן לחם דכתיב (דברים טז) לחם עוני: **דובשנין.** מטוגנין בשמן ודבש ואינו לחם עוני אלא לחם עשיר:

בראשונה

אבל לפניו מצוה לברך. לפי מה שפירש לעיל דהפסוקים לא הוו הפסק וברכה אחרונה היא חתימת הראשונה לא יתכן כאן דאין יברך לפניו ולא יחתום אחריו מהר"י: **אמר** רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה. רב מוקי למתניתין כר' יהודה דסבר דאין הפסח נאכל בשני מקומות והכי אוקימנא סתמא פרק כילד צולין (לעיל ד' פו.) שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד אלו הופכין פניהם ואוכלין ואלו הופכין פניהם ואוכלין והשמש באמצע פירוש משום היכרא וכשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ומוקי לה בגמרא כרבי יהודה והיינו דוקא בפסח אבל מצה לא אשכחן בשום דוכתא דליתסר בשתי מקומות ואי משום דאתקש לפסח להא על כרחיך לא איתקש דאי לא תימא הכי ליפרך ממתני' לרב דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הא אחר מצה מפטירין ולא מצי לשנויי כדמשני לשמואל דלגבי שני מקומות לא הוי רבותא פסח טפי ממצה אלא ודאי רב לא איירי אלא בפסח והא דקאמרינן לקמן אביי הוה יתיב קמיה דרבה והוה קא מנמנם פי' הקונטרס לקמן אע"ג דלא הוי בזמן הפסח הא איתקש מצה לפסח ולא נהירא ובירושלמי מפרש לה גבי תענית דאמרינן פ"ק דתענית ישן אסור לאכול ולא שנו אלא ישן ממש אבל מתנמנם לא ורבה הוה מתנמנם ובעי למיסר בתר הכי וקמייתי ראיה מפסח דכי היכי דפסח לא חשיב נמנום בעלמא כשינה מעליא לענין שני מקומות ה"נ לא חשיב נמנום לענין תענית דלמאר לאיתסורי באכילה בתר הכי:

באחרונה

עין משפט נר מצוה

כ"ח א מיי' פ"ג מהל' חנוכה הלכה יא ט ש"ע א"ח סימן תכב סעיף ג:

כ"ט ב ג מיי' פ"ח מהל' מצה הלכה ט [ופ"ו] ט ז הל' יא] סמג עשין מא ט ש"ע א"ח סי' תעח סעיף א:

◆

תורה אור השלם

1. ויהי מה ארוץ ויאמר לו רוץ וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבר את הכושי: שמואל ב יח כג
2. והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו: בראשית לג ג
3. עלה הפרץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבר מלכם לפניהם וי"י בראשם: מיכה ב יג
4. ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק: בראשית כא ח
5. נון בנו יהושע בנו: דברי הימים א ז כז
6. כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: תהלים קטז יג

◆

רבינו חננאל

התם מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט לברך אחריו יברך. רבי כופל בה דברים רבי אלעזר בן פרטא מוסיף. מאי היא מוסיף. לכפול מאודך ולמטה. עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק אחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם כוס של ברכה לברך אומר איני מברך שיצא ממני ישמעאל וכו', עד נותנין לדוד אומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא וגו'. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. מאי אפיקומן, רב אמר שלא יעקרו מחבורה שאכלו פסח בחבורה אחרת, ושמואל אמר שלא יאכלו אחר הפסח אפילו באותה חבורה, כגון קליות ואגוזים וכיוצא בהם. וכל שכן בשר שיוצא בו שמפגיע מתוך פיהם ומפסיקין טעמו של פסח. תניא כותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כגון קליות ואגוזין. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. ואקשינן עליה הא אנן לא תנן אלא אין מפטירין אחר הפסח. הא אחר מצה מפטירין. ופרקינן לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא מצה דלא נפיש טעמה ואתי טעמה דהני מפסקי דמצה. אלא פסח דנפיש טעמיה ולא אתו הני מפסקי טעמיה קמ"ל דאין מפטירין. נימא מסייע ליה, הסופגנין והדובשנין והאסקריטין אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. דיקינן מינה דקדוני באחרונה, ש"מ אין מפטירין אחר מצה אפיקומן.

מסורת הש"ס

א) סוכה לט. מגילה כא:, ב) לעיל ז: מנחות לה:, ג) [נדה סג:], ד) [סוכה לט. תוס' פ"ו], ה) [נ"ל דרב אמי], ו) [נ"ל אסי], ז) לעיל פו., ח) [ברכות מו.], ט) [נ"ל אמרו], י) [תוספתא פ"י ה"ח], כ) [תוספתא פ"ב ה"ג], ל) [ברכות מב.], מ) [ע"ש], נ) [ברכות מב.], ס) [סוטה טו.], ע) [דף קטו.],

◆

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה אין מפטירין וכו' הלכך אתרווייהו:

◆

מוסף רש"י

לכפול. כל פסוק ופסוק, והנהו כן מפני ש"ש פרשה שכולה כפולה, הודו תחלה וסוף, יאמר נא שלשה פעמים, קראתי יה ענני במרחב יה, ה' לי ה' לי, טוב לחסות טוב לחסות, סבוני סבוני, דחה דחיתני, וזהו לישועה קול רנה וישועה, ימין ה' ימין ה', לא אמות ולא אמות לא נתנני, פתחו לי שערי זה השער וגו', אבל מאודך ולמטה אינו כופל, והיינו דאמרינן (סוכה לט.) מוסיף לכפול מאודך ולמטה (שם לח:). עובר. קודם (לעיל ז:). ויעבור את הכושי. ויקדם את הכושי (מגילה כא:). קדמו לרוץ לפניו (סוכה לט.). כופל בה דברים. מאלה והלאה (שם). מוסיף בה דברים. ההלל מוסיף לכפול על כפילתו של רבי (שם). מאודך למטה. כל מפרישים לעיל. כל המזמור כפול תרלאם ועד כאן (שם). אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. כשהגיע זמנו ליפטר מן הסעודה, דהיינו אחר הפסח שהוא נאכל באחרונה על השובע, שכן חובת כל הקרבנות לקדמיתם (חולין קלב:) למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין, אין נפטרין על ידי אפיקומן (לעיל פו.) שלא יעקרו מחבורה לחבורה. אפיקומן לשון הוציאו כליכם מכאן ונלך ונאכל עוד בחבורה אחרת (לעיל פו.). כגון אורדליא לי ובוזליא לאבא. שמואל חביבין עליו ארדליות בקנוח סעודה וכן כמהין ופטריות, ולרב היו חביבין גוזלות, ושמואל היה קורא לרב אבא לכבודו (ברכות מו:) כלומר אין רשאין ליפטר בדבר אחר מתוך סעודתו ולומר אפיקומן, כלומר הוציאו והביאו מינין של מאכל בקינוח הסעודה, שלא להפקיע טעם פסח מפיו. ד"א אפיקומן לשון יוני כלום שוב דבר, מפי ר' קלונימוס איש רומי (סידור רש"י סי' שצא).